

تأثیر مجازات در پیشگیری از جرم

مؤلف

محمد رضا سلطانی

ویراستار:

علی احمد باقری

انتشارات قانون یار

۱۳۹۷

فهرست مطالب

پیشگفتار

فصل اول

کلیات

فصل دوم

تحولات کیفری پیشگیری از جرم

فصل سوم

بررسی و شناخت انواع مجازاتهای اجتماعی

فصل چهارم

بررسی و شناخت خدمات عمومی یا کار عام
المنفعه

فصل پنجم

اهداف کیفرهای جامعه مدار و جلوه های
تاثیرگذار و ارزیابی کیفرهای جامعه مدار در
پیشگیری از تکرار جرم

فصل ششم

امور تاثیر گذار و کیفرهای جامعه مدار در
پیشگیری از تکرار جرم

نتیجه گیری

پیشنهادهات

منابع و مأخذ

پیشگفتار

اجرای عدالت کیفری موضوعی است که از ابتدای خلقت ذهن انسانها را به خود مشغول کرده است که در طول تاریخ حقوق کیفری با برداشت‌ها و واکنشهای مختلف روبرو بوده است. در عمر مقطعی از زمان، مفاهیم جرم و مجازات با تغییرات اساسی روبرو شده است و شکل‌گیری آن از مبنای مجازات‌ها تاثیر پذیر بوده است. حامیان عدالت که در هر برهه‌ای از زمان با تحمیل شدیدترین مجازات‌ها بر

مجرمان به گمان خود در پی اجرای عدالت بوده اند، بیشترین ظلم ها و خفت ها را بر این آسیب دیدگان اجتماعی و مجرمانی که شاید سهمی در عمل مجرمانه نداشته اند روا داشته اند. اما در این هیاهوی بی عدالتی ها انسانهای آزاد اندیشی بوده اند که طاقت تحمل این ستم ها را نداشته و در صدد پیدا نمودن راه حل انسانی تری بر آمده اند. اندیشه تغییر و تحول کیفر در نظام عدالت کیفری، دارای صبغه ای تاریخی درروند تحولات حقوق کیفری می باشد، حرکت از مسیر کیفرهای انتقامی تا چرخش به سمت واکنشهای اجتماعی سازنده، فرایندی طولانی را طی کرده است، فرایندی که با سردمداری

اندیشمندان مکتب کلاسیک در رهایی از استبداد قضایی، کیفرهای بدنی، ترذیلی و ترهیبی آغاز شده و از طریق اندیشمندان جنبش دفاع اجتماعی نوین با طرح مباحث سیاست جنایی که آستن نوآوری‌هایی چون قضا زدایی، کیفر زدایی و عدالت ترمیمی بود، رهبری شد. کیفرهای سالب آزادی که پس از لغو کیفرهای بدنی به رایج ترین ضمانت اجرا در زرادخانه کیفری کشورها مبدل شده بودند به تدریج آثار سوء خود را بروز داده و جرم شناسان و کیفرشناسان را نگران نتایج

ضد اجتماعی گسیل شدن بزهکاران به زندان ها نمودند نتایجی که با اهداف عدالت کیفری به ویژه پیشگیری، بازدارندگی از تکرار جرم، بازپروری، درمان و دفاع اجتماعی در تعارض بود. پس مهمترین عامل پیشگیری از تکرار جرم را نیز باید در حوزه های اجتماعی یافت. نهادهای مدنی که در واقع عرصه عمومی جامعه را شکل می دهند با توجه به جایگاهی که از یک سو نسبت به افراد جامعه و از سوی دیگر نسبت به دولت و نهادهای رسمی و دولتی دارند، می توانند در حوزه های اجتماعی مشارکت نموده و با از بین بردن علل نزدیک و مستقیم جرم و همچنین با کاهش موقعیتهایی که بسترهای وقوع

جرم را فراهم می کنند نقش موثری در پیشگیری از تکرار جرم و کاهش وقوع جرم داشته باشند. در پایان این کتاب نتیجه گرفتیم که لایحه قانونی مجازات های اجتماعی جانشین زندان اقدامی بسیار مفید و موثر در جهت پیشگیری از تکرار جرم و کاهش نرخ بزهکاری و باز اجتماعی کردن مجرمان می باشد.

فصل اول - کلیات

مقدمه

بنابراین از دهه ۱۹۷۰ میلادی طرح مباحث حبس زدایی و گوشزد ساختن آثار نامطلوب ناشی از مجازاتهای سالب آزادی، همراه با تورم جمعیت کیفری زندان، کیفرشناسان و محققان را در جستجوی ارائه راهکاری نوین قرار داد، یافته هایی که با پشتیبانی ارکان سازمان ملل متحد و از طریق قطعنامه ها، کنفرانسها و اسناد بین المللی به تدریج بعنوان جایگزین های مجازات حبس برای ضمانت اجراهای توقیفی شناخته شده و به دلیل وصف جامعه دار بودنشان عنوان (کیفرهای

جامعه مدار) بر آنها گزیده شد. این مجازات که ابتدا با عنوان جایگزین های حبس یا ضمانت اجرای غیر بازداشتی شناخته می شدند با دستیابی بعنوان مستقل (مجازاتهای جامعه مدار یا جامعه محور) حاصل پیام اجتناب از نفی و طرد کلی کیفرهای سالب آزادی بودند یعنی به حذف جنبه سلبی عنوان کیفرهای جایگزین حبس پرداخته و در عین حال به هویت بخشی مستقل به نسلی نوین از کیفرها اقدام نمودند تا مجازات های جامعه مدار بتوانند با تاکید بر جنبه ایجاد

خود مشروعیت و جایگاهی مستقل از کیفرهای
حبس را کسب نمایند. بدین سان مجازاتهای
جامعه مدار متصف به امتیازاتی در برابر
مجازاتهای سالب آزادی بوده و در عین حال از
بضاعت کافی جهت آنکه بعنوان نهادی مستقل
در نظام عدالت کیفری شناخته شوند، برخوردار
بودند، ضمانت اجرایی که می توانستند با
توسعه سیاست جنایی مشارکتی و با حفظ زندان
بعنوان آخرین حربه در رویارویی با بزه ها و با
حفظ بزهکار در بطن و بستر اجتماع و با
مساعدت نهادهای مدنی در معیت نهادهای
قضایی و کیفری به مرحله اجرا رسند، در مسیر
تکامل اندیشه مجازاتهای اجتماعی، اندیشمندان

کیفری و جرم شناسان برای دستیابی به ماهیت و اصول حاکم بر ساختار مجازاتهای مذکور کوشیدند و سعی خود را معطوف بر دفع موانع و پاسخگویی به ضرورتهای ناظر بر اجرای کیفرهای جامعه مدار در بوته عمل و عدالت کیفری نمودند تا مجازات های مذکور را به عنوان ضمانت اجراهایی که وصف عمده شان اجتماعی بودن آنهاست و منسوب به اجتماع بوده و از وصف غالب انتقامی و کفاره ای به دور هستند معرفی نمایند، مجازاتهایی که با

برخورداری از قابلیت تفرید کیفر، تناسب با بزه
کثرت کاربرد در مورد بزهکاران جوان، غیر
خشن و بی پیشینه، زنان، تضمین حقوق فردی،
ترمیم بزه دیده بازسازی اجتماعی بزهکار و
پیشگیری از تکرار جرم قادر به تامین اهداف سه
گانه عدالت کیفری یعنی دفاع اجتماعی، حمایت
از بزه دیده و بازگرداندن تضمین شده بزهکار به
آغوش جامعه می باشند. مصادیق مجازاتهای
اجتماعی که در ماده ۱ لایحه مجازات های
اجتماعی جایگزین زندان اشاره شده، شامل دوره
مراقبت، خدمات عمومی، جزای نقدی روزانه
و محرومیت موقت از حقوق اجتماعی می باشد
که با مشارکت مردم و نهادهای مدنی اعمال می

گردد، مجازاتهای اجتماعی لزوما هدفشان مبارزه با تورم جمعیت کیفری زندانها نبوده بلکه بیشتر به وصف جامعه مدار بودن واکنش کیفری و اجتماعی سازی عدالت کیفری نظر دارد، پرداخته اند. بنابراین به لحاظ اهمیت مباحث مربوط به مجازاتهای اجتماعی که جامعه ایرانی از پایان دهه ۱۳۷۰ به دلیل افزایش جمعیت زندانها با بحرانی عمده روبرو گشته بود به ارزیابی ظرفیت های قانونی موجود جهت ارائه راهکارهای نوین که قالب مجازاتهای اجتماعی

قابل ظهور بود پرداخت؛ امروزه جامعه ایرانی خود را مستعد آن می داند تا برای مبارزه با افزایش جمعیت زندانها و کاهش نرخ تکرار جرم به سمت و سوی اجرای درست و مشارکت نهادهای مدنی و جامعه‌ی ناظر بر کیفرهای جامعه مدار جایگزین حبس گام بردارد.

بخش اول: بررسی ماهیتی موضوع

اصولاً پدیده مجرمانه در ادوار مختلف تاریخ بشر با پاسخ‌هایی مواجه بوده است ولیکن در هر دوره‌ای متناسب با درک اجتماعی جامعه نوع پاسخ‌ها تغییر کرده است. به همین دلیل، گونه‌های مختلف از پاسخ به جرایم - که در اصطلاح حقوق کیفری، مجازات نام دارد - را جوامع

بشری تجربه کرده اند. در یک دوره، مجازات های بدنی رایج بوده و در دوره ای دیگر، با کم رنگ شدن این گونه مجازات، مجازات های دیگری نظیر مجازات های سالب آزادی، جریمه نقدی و... ظهور پیدا کرده اند. اما علی رغم تغییرات فراوان کیفرها بشر هنوز از پاسخ کامل به جرایم ناتوان مانده است. به هر حال، امروز در نظام های حقوق کیفری نسل جدیدی از کیفرها ظهور پیدا کرده اند که تفاوت های اساسی ای با کیفرهای سابق دارند از یک سو، کیفرهای

جدید بیشتر متضمن اصلاح و درمان مجرمان اند و از دیگر سو، علاوه بر نهادهای رسمی و قضایی، نهادهای غیر رسمی و جامعه‌وی نظیر بانک‌ها، بیمارستان‌ها، شهرداری‌ها و... نیز در اعمال و اجرای آنها مشارکت دارند. این نسل از کیفرها به کیفرهای جامعه‌دار معروف اند. مجازاتهای اجتماعی را می‌توان در: دوره مراقبت، خدمات عمومی، محرومیت از حقوق اجتماعی و جریمه روزانه خلاصه کرد. مزیت اساسی این گونه کیفرها این است که فرد مجرم را از اجتماع جدا نمی‌کند و این خود، در بازپروری و جذب سریع‌تر و بهتر آنان در جامعه موثر است و مهم‌تر این که، بر اساس تحقیقات

صورت گرفته در خصوص این کیفرها، خاصیت پیشگیرانه بودن آنها نیز به اثبات رسیده است. هدف اصلی از معرفی و اجرای کیفرهای جامعه مدار پیشگیری یا حداقل کاهش آثار نامطلوب زندان بر بزه کار است. به عبارت دیگر، منظور از کتاب حاضر جایگزین کردن کیفرهای جامعه مدار به جای کیفرهای قبلی و سنتی و کاهش هزینه های دولت و همچنین کاهش آثار زیان بار کیفرهای سنتی بر بزه کار چه از لحاظ روحی و چه از لحاظ روانی و همچنین پیشگیری

از تکرار جرم است. بدین سان، کیفرهای جامعه مدار اعم از کیفر خدمات عام المنفعه، جریمه روزانه و... چنانچه با اتخاذ ساز و کارهای اصولی و علمی به اجرا درآیند و سیاست گزاران کیفری هم در این زمینه سرمایه گذاری نمایند، مانع اساسی سر راه ارتکاب مجدد جرم توسط مجرمان خواهند بود. به عبارت دیگر، تأثیر پیشگیری از تکرار جرم این گونه کیفرها به وضوح آشکار خواهد شد.

بخش دوم: اهمیت تالیف این کتاب

ناکارآمدی کارکردهای مجازات ها در مبارزه با افزایش جرائم و تکرار جرم و عدم تامین اهداف عدالت کیفری در اجرای مجازات ها ،

طرح مباحثی چون درمان و اصلاح مجرمین و لزوم بازپروری آنان برای بازگشت به جامعه و آغوش خانواده هایشان در قرون اخیر در سطح جهان و جدیداً در ایران مطرح شده و بی عدالتی و آثار غیر قابل جبرانی که در اجرای مجازات حاصل می شود و طرح لوایح پیشگیری از وقوع جرم و لایحه مجازات های اجتماعی در ایران ضرورت تالیف این کتاب را فراهم کرد. هدف از تالیف این کتاب تجزیه و تحلیل شیوه های قدیمی و مدرن ابزارهای کیفری در مبارزه با

جرايم که در کشورهاي غربي از حدود يک قرن
پيش تجربه شده و نقاط قوت و ضعف آنها
مشخص شده مي باشد. بعد از آن ارائه
جديدترين و مدرن ترين و کارآمدترين ابزارهاي
تجربه شده در کشورهاي جهان پيش راه اصلاح
طلباني که خيلي دير در کشور ما به فکر اصلاح و
تربيت مجرمين افتادند مي باشد و در نهايت ايفاي
سهمي هر چند اندک در راستاي تحقق عدالت
کيفري در کشور عزيزمان خواهد بود.

بخش سوم: تعريف مفاهيم و اصطلاحات

گفتار اول : کيفر

الف - تعريف لغوي کيفر

کیفر یا جرم در لغت به معنای گناه، خطا و بزه
به کار می رود، در معنای گناه نیز به کار بد، بزه،
عمل زشت، نافرمانی، معصیت و جرم اشاره شده
است در فرهنگ دهخدا جرم به معنی گناه و
تعدی آمده است. (دهخدا، علی اکبر، «لغت
نامه»، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷،
جلد ۵)

اصل معنی کیفر یا جرم، بریدن میوه از درخت
است و برای هر کسب و کار زشت و مکروه،

استعاره شده است و به معنی وادار کردن به کار ناپسند نیز اطلاق شده است.

ب- تعریف اصطلاحی کیفر

کنش های مثبت یا منفی مخالف نظم اجتماعی افراد در جامعه که به موجب قانون برای آن مجازات یا اقدامات تامینی و تربیتی تعیین شده باشد جرم نام دارد. (المفردات فی غریب القرآن در ماده جرم)

از نظر جامعه شناسان جرم عملی است مخالف منافع انسانی جامعه، اعم از این که مورد عنایت قانون گذار قرار گرفته یا نگرفته باشد (باهری، محمد، «حقوق جزای عمومی»، تهران: انتشارات

دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۴۷، جلد یک ص
(۱۲۵)

دورکیم جامعه شناس مشهور فرانسه در باره
جرم چنین می گوید: (ما می توانیم وجود یک
سلسله عملیات را اثبات کنیم که اجتماع علیه
آنها واکنشی به صورت مجازات نشان می دهد از
این سلسله عملیات گروهی می توان چیزی
درست کرد و به آن تعریف مشترکی بنام جرم
داد) (فیض، علی رضا، «مقارنه و تطبیق در حقوق

جزای اسلام»، تهران: انتشارات وزارت ارشاد،
چاپ ششم، ۱۳۸۱، ص ۶۴)

ج- تعریف کیفر از دیدگاههای مختلف

۱- تعریف کیفر از نظر فقها

جرم انگاری در هر نظام کیفری ریشه در ارزشهای پذیرفته شده آن مکتب دارد و به همین دلیل نظام کیفری در هر جامعه نشان دهنده ارزشهای مورد تأیید آن جامعه است. اسلام نیز با توجه به ارزشهای واقعی در زندگی انسان کلیه اعمالی را که به نوعی ارزشهای اساسی مربوط به زندگی فردی و اجتماعی را مورد تهدید قرار می دهد جرم دانسته و به تناسب اهمیت آن ارزشها

برای جرایم، مجازات مقرر نموده است. جرم از دیدگاه اسلام هر فعل یا ترک فعلی است که با مصالح و مفاسد واقعی انسان اعم از مادی و معنوی و دنیوی و اخروی ارتباط پیدا می کند. (فیض، علی رضا، منبع پیشین، ص ۱۲۴)

از نظر فقها یا به تعبیر دیگر دیدگاه اسلام، افعالی جرم تلقی می شود که مغایر با احکام یا اوامر و نواهی باری تعالی باشند این افعال در قرآن کریم با نام های مختلف از قبیل سوء، اثم، جناح و.. مذکور است.

جناح (گناه) که موضوع حدود و تعزیرات اسلامی است، شامل هر فعل ولو آنکه تنها جنبه شخصی داشته باشد یعنی مفسده ای که آن عاید خصوص مرتکب گردد نیز می شود مانند : رده، شرب خمر، کذب، ترک واجبات و غیره، تعریف کیفر، تعریف عام است که می توان آنرا بر اثم و معصیت و خطیئه نیز تسری داد و در این تعریف همه دارای یک ماهیت هستند و عبارتند از: نافرمانی خدای تعالی و سرپیچی از اوامر و نواهی او که به دنبال آن استحقاق مجازات وجود دارد. (فیض، علی رضا، منبع پیشین، ص ۷۲)

۲- تعریف جرم از دیدگاه حقوقدانان

علمای حقوق کیفری هر يك، جرم را به گونه
ای تعريف کرده اند، هر يك از این تعاریف
اغلب از گرایشهای نظری مکتب های خاصی
ملهم بوده است. برای نمونه مکتب عدالت مطلق
جرم را (هر عمل مغایر اخلاق و عدالت، تعريف
کرده است ینا بنا به تعريف گاروفالو یکی از
بنیان گذاران دانش جرم شناسی، جرم عبارت
است از : (تعرض به احساس اخلاق بشر که
شفقت و درستکاری را شامل می شود) یا به
تعبیری دیگر (جرم عبارت است از عللی که

خلاف نوعی از احساسات شرافتمندانه و
خداپسندانه انجام می شود (فیض، علی رضا،
منبع پیشین، ص ۶۴)

در تعریف دیگری از حقوق دانان فرانسه،
علاوه بر عنصر قانونی و مادی جرم، عنصر روانی
نیز در تعریف منظور شده است طبق این تعریف
جرم عبارت است از تجلی خطا کارانه ی اراده
مشخص بر خلاف حق که قانون برای آن کیفر
تعیین کرده است. کارا در تعریف جرم می گوید
: (جرم تجاوز از حدود قوانین کشور است که به
وسیله کسی انجام شود به شرطی که شخص
مرتکب، مکلف یا مجاز به انجام تجاوز نباشد در

ضمن برای آن تجاوز، مجازات تعیین شده باشد (فیض، علی رضا، منبع پیشین، ص ۶۶)

دقیق ترین و ساده ترین تعریف از جرم این است که جرم چیزی است که قانون جزا آن را منع کرده است، یعنی فعل یا ترک فعلی که در قانون قابل مجازات است. ماده ۲ ق. م. ا مصوب ۱۳۷۰ در مورد تعریف جرم بر ضمانت اجرای کیفری مجازاتهای مقرر در ماده ۱۲ قانون مذکور اکتفا نموده و مقرر می دارد (هر فعل یا ترک

فعلی که قانون برای آن مجازات تعیین کرده
باشد جرم محسوب می شود)

هدف ما در این کتاب و این اثر علمی تعریف
قانونی از جرم است که بعنوان مثال می توان از
جرائمی چون جرم اجتماعی، انضباطی و... را نام
برد.

گفتار دوم: کیفرهای جامعه مدار

کیفرهای جامعه مدار در مفهوم عادی ناظر بر
ضمانت اجراهایی می باشند که در قالب فرایند
کیفری در برابر بزه اعمال خواهند شد، (ضمانت
اجراهایی که وصف عمده آنها اجتماعی بودنشان
می باشد به این مفهوم که از وصف غالب انتقامی

و كفاره ای کیفر دور شده و به ویژگی نشات
گرفتن از بطن اجتماع نزدیک می گردند،
مجازات هایی که منسوب به اجتماع، جامعه مدار
و علاقه مند به تامین منافع اجتماعی اند (نجفی
ابرند آبادی، علی حسین؛ «تقریرات درس حقوق
جزای عمومی» (۲)، دوره کارشناسی، ارشد
حقوق جزا و جرم شناسی تهیه و تنظیم مهرداد
رایجیان اصلی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید
بهشتی، سال تحصیلی ۷۹-۱۳۷۸، ص ۱۱)
مجازات های اجتماعی جایگزین زندان که شامل

دوره مراقبت، خدمات عمومی، جزای نقدی روزانه و محرومیت از حقوق اجتماعی می باشد، با مشارکت مردم و نهادهای مدنی اجرا می شود و مجازات های یاد شده، با ملاحظه نوع و خصوصیات جرم ارتكابی، شخصیت و پیشینه کیفری مجرم، دفعات ارتكاب جرم، وضعیت بزه دیده، آثار ناشی از ارتكاب جرم و سایر اوضاع و احوال و جهات مخففه تعیین می شود (لایحه مجازات های اجتماعی جایگزین زنان مواد ۱ و تبصره)

ویژگی این نسل از مجازات ها آن است که در بستر جامعه و نه در نهادهای دولتی (زندان و موسسه های مشابه) اعمال می شوند. برای نمونه،

بانکها محل اجرای حکم جریمه روزانه یعنی دریافت آن خواهند بود یا ممکن است خدمات عمومی در بیمارستانها، خانه های سالمندان و.. اعمال شوند. به همین سبب، به این مجازات ها، کیفرهای جامعه مدار اطلاق می شود به بیان دیگر، بزه کار در جامعه باقی می ماند و در واقع آزادی خود را در عین تحمل کیفر صادر شده حفظ می کند(قاسمی مقدم، حسن؛» ارزیابی میزان اثر بخشی مجازاتهای اجتماعی در حقوق ایران، انگلستان و ایالات متحده امریکا»، پایان

نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی
دانشگاه امام صادق (ع) تابستان ۱۳۸۵

گفتار سوم : پیشگیری

واژه پیشگیری را در لغت به جلوگیری کردن،
رفع کردن، تقدیم به حفظ و صیانت معنا کرده
اند (معین، محمد؛ ۱۳۸۱، ج ۱، ص ۲۸۲) ولی در
مورد تعریف اصطلاحی پیشگیری از جرم هم
رایی وجود ندارد. در واقع، تا پایان دهه ی ۱۹۹۰
میلادی، تعریف دقیق در باره ی پیشگیری از
جرم که در سطح جهانی پذیرفته شده یا یک هم
رایی بر اقدام ها و تدابیری که از زیر این عنوان
باید قرار گیرند، جود نداشته است.

(michel tonry ۱۹۹۸ , p. ۳۶۹)

با جمع بندی تعریف های گوناگون، پیشگیری
از جرم را می توان به دو شکل عام و خاص
تعریف کرد:

الف - پیشگیری در معنای عام

در معنای عام، پیشگیری از جرم هر اقدامی
است که مانع ارتکاب جرم شود که این اقدام (یا
اقدام ها) می توانند جنبه کیفری داشته یا غیر
کیفری باشد (نیازپور، امیرحسین؛ ۱۳۸۲)

در این معنا از پیشگیری، همان گونه که اجرای مجازاتها در جهت عبرت گرفتن بزه کاران بالقوه، متوقف ساختن آنان و فرونشاندن تمایلات بزهکارانه مشمول عنوان پیشگیری از جرم می شود، سالم سازی محیط آلوده به فساد و ریشه کنی عوامل جرم جزا در اجتماع های انسانی بر پایه دست آوردهای پژوهشهای جرم شناسی نیز در گستره ی پیشگیری از جرم جای می گیرد (اردبیلی، محمدعلی؛ ۱۳۸۱، ج ۱ ص ۳۶)

ب- پیشگیری در معنای خاص

در معنای خاص پیشگیری عبارت است از مجموعه تدابیر و اقدام های غیر کیفری که با هدف مقابله با مجرمیت بزه کاری از رهگذر

کاهش یا از میان بردن علل جرم جزا و نیز
تاثیرگذاری بر فرصت های پیش جنایی اتخاذ می
شود. بدین ترتیب پیشگیری در معنای خاص که
برخی نیز بر آن عنوان پیشگیری اولیه را داده اند
در بر گیرنده ی سیاست ها و برنامه هاست که در
راستای جلوگیری از وقوع و بروز مشکلات،
سالم سازی محیط طبیعی و اجتماعی و تغییر
اوضاع و احوال و شرایط جرم زا به کار رفته می
شود. بالا بردن سطح سواد، فقرزدایی و
جلوگیری از هر گونه سوء مصرف مواد اعتیاد

آور غیر قانونی نمونه هایی از این نوع پیشگیری
اند (نیازپور، امیر علی، حسین؛ ص ۱۳۰،
جمشیدی، حمیدرضا؛ ۱۳۷۹، ص ۴۶، ص ۳۸۰)

گفتار چهارم : تکرار جرم

تکرار جرم، بعنوان یک موضوع حقوق کیفری
عبارت از بازگشت یک فرد به ارتکاب رفتار
جنایی است. بعد از اینکه او به علت ارتکاب
جرم پیشین محکوم به مجازات و به فرض اصلاح
شده باشد، تعریف تکرار جرم در ایران تابعی از
قانون کیفری حاکم است (غلامی، حسین؛)
تکرار جرم»، نشر میزان، تهران، چاپ اول،
(۱۳۸۳، ص ۳۶)

نویسندگان حقوق کیفری بر همین مبنا به تعاریف مختلفی از تکرار پرداخته اند. در این زمینه می توان به تعریف پروفیسور گارو اشاره کرد که با توجه به قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴ ارائه شده، تکرار جرم حالت کسی است که بعد از تکرار جرم به دو عنصر تجزیه می شود. یکی محکومیت قبلی است. دوم ارتکاب جرم بعدی (گارو، مطالعات علمی و نظری در حقوق جزا، جلد دوم، ترجمه دکتر ضیاء الدین نقاوبت، تهران، چ ابن سینا، ۱۳۴۶، ص ۳۸۰)

تعریف دیگری که توسط سیدعلی حائری ارائه شده است چنین است : تکرار در لغت به معنی اعاده دادن چیزی یا کاری بعد از دیگری، یک مرتبه یا چندین مرتبه می باشد.

ولی در اصطلاح علمای حقوق، عبارت از حالت شخصی که مرتکب یک جرم یا زیادتر گردد بعد از این که حکم قطعی نسبت به جرمی که سابقا مرتکب شده بود، صادر شده باشد (حائری، سیدعلی؛ « شرح قانون مجازات عمومی »؛ تهران، ۱۳۳۲، قانون معرفت، ص ۱۷)

یا آقای دکتر علی آبادی در تعریفی چنین اظهار نظر می فرمایند : (تکرار جرم وضع تبهکاری است که سوابق محاکماتی دارد) با

تصویب قانون مجازات عمومی اصلاحی ۱۳۵۲،
معیار تحقق تکرار جرم در حقوق کیفری ایران
بار دیگر دچار تغییر شد. مطابق ماده ۲۴ قانون
مذکور «هر کس به موجب حکم قطعی به حبس
جنحه ای یا جنایی محکوم شده و از تاریخ
قطعی حکم تا زمان اعاده حیثیت یا شمول مرور
زمان، مرتکب جنحه یا جنایت دیگری بشود
مشمول تکرار جرم خواهد بود.»

در تبیین تکرار جرم، آقای محمد باهری بیان
داشته است تکرار جرم عبارتست از: این که

کسی به موجب حکم قطعی، یکی از دادگاههای ایران محکومیت جزایی داشته باشد و بعداً مرتکب جرمی شود که مستلزم محکومیت جنایی گردد (باهری، محمد؛ «تقریرات درس حقوق جزای عمومی»؛ مدرسه عالی قضایی قم، سال تحصیلی ۵۴-۵۵، ص ۶۹)

استاد جندی عبدالملک در تکرار جرم چنین بیان می دارند : تکرار (عدد) حالت شخصی است که بعد از صدور حکم نهایی به خاطر ارتکاب جرم قبلی، مرتکب یک جرم یا جرایم بیشتری می شود. بنابراین، این حالت با تکرار وقوع جرایم مشابه یا مختلفی که شخص واحدی مرتکب آنها می شود محقق می گردد. با توجه

به این شرط اساسی که در باره یکی از این جرایم، قبل از ارتکاب جرم دیگر، حکم نهایی صادر شده است (جندی عبدالملک، الموسعه، الجنايه، الجزء الخامس بیروت، دارالحیاء، التراث، العربی، ص ۲۷) چنین به نظر می رسد که تعاریف فوق خیلی در راستای تحولات قانون گذاری ناظر به تعدد جرم صادر نشده اند. اما به طور خلاصه می توان گفت که تکرار جرم در حدود، ارتکاب مجدد همان جرم، مستوجب کیفری حدی است که قبلا نیز برای آن محکوم

شده است. در تعریف تکرار جرم در جرایم
مشمول مجازاتهای تعزیری و بازدارنده می توان
گفت. وضعیت مجرمی است که پس از
محکومیت به مجازات تعزیری و بازدارنده و
اجرای آن، مجددا مرتکب جرم قابل تعزیر
گردد.

فصل دوم

تحولات کیفری پیشگری از جرم

در سیر تحولات حقوق کیفری، پس از سپری شدن دوران اولیه انتقام خصوصی و سپس دادگستری خصوصی و با پدیدار شدن دوره دادگستری عمومی با تحولات و انقلابهای بعدی آن دولت بعنوان مظهر قدرت عمومی و نماینده اجتماع، مسئولیت واکنش نسبت به جرم و اعمال عدالت در کلیه مراحل را به عهده گرفت. در این رهگذر سایر مراجع جامعهای کنار گذاشته شده و

نقش آنها به شدت کمرنگ شد تا جایی که با گذشت زمان، دولت حق دخالت اندکی برای آنها قائل شده و این حق را جزء لاینفک اقتدار و موجودیت خود به حساب آورد. اما دیری نپائید که ادامه یکه تازی دولت در این عرصه مهم، مشکلات عدیده ای از قبیل افزایش منابع سخت افزاری اجرای عدالت، تورم قوانین کیفری، افزایش جرایم و هزینه های عدالت کیفری و سپس بی اعتمادی و ناخشنودی جامعه و اعضای آن نسبت به عملکرد عدالت کیفری را پدید آورد که منجر به اعلام ناکارامدی فرایند اجرای عدالت از جانب منابع رسمی و غیر رسمی شد و موجب گردید تا اندیشه مشارکت جامعه مدنی و

مردمی در زمینه واکنش به پدیده مجرمانه در تمام مراحل فرایند کیفری بعنوان یکی از اساسی ترین راهکارهای خروج از بحران در کشورهای پیشرفته مطرح شود و کم کم با پذیرش و اجرای این راهبرد، ابعاد و جلوه های گوناگون آن در این کشورها به منصفه ظهور و اجرا برسد.

بدون تردید نمود آشکار این نوع از مشارکت مردم و جامعه مدنی بعنوان عناصر کلیدی راهبرد نوین عدالت کیفری را می توان در ابداع و ظهور کیفرهای با عنوان کیفرهای جامعه مدار ملاحظه

نمود. این نوع از کیفرها با توجه به نقش فزاینده و غیر قابل انکاری که برای سیاست جنایی مشارکتی قائل می شوند جلوه عملی مداخله نهادهای غیر رسمی در فرایند اعمال و اجرای دادگستری و برقراری نظم مختل شده در اثر ارتکاب جرم هستند.

بنابراین پیش از بررسی مصادیق این گونه کیفرها در لایحه مجازات های اجتماعی جایگزین زندان در حقوق کیفری معاصر، ابتدا باید بستر ظهور کیفرهای اجتماعی (از فرایند تولید کیفر تا دوره دستیابی به کیفرهای جامعه مدار را بررسی نمود و در گام دوم به بررسی مواد عمومی لایحه قانون مجازات های اجتماعی

جایگزین زندان و سپس مصادیق این نوع مجازات ها که موارد تفصیلی آن در بخش های بعدی به مطالعه گذارده خواهد شد.

بخش اول: از کیفرهای بدنی تا مجازات های اجتماعی

به دنبال افزایش جمعیت انسانی، تمایل آدمیان به تشکیل جوامع بشری قانون مند رو به فزونی گذاشت، زیرا که ضرورت هم زیستی و مزایای ناشی از با هم بودن در یک زندگی اجتماعی و درون گروهی بی تردید مستلزم قوانین و ساز و

کارهای نظارتی می بود، ساز و کارهایی که هر چند در ابتدا ساده و غیر پیچیده نمایان شدند اما به تدریج زمینه ظهور قوانین جامع و وضع شده از جانب هیات حاکمه ای از بطن اجتماع را فراهم ساختند.

قوانین شرایطی هستند که انسانهای مستقل و منفرد وقتی از جنگ دائم با یکدیگر و از آزادی که سرشت ناپایدارش بهره مندی از آن را بیهوده می گرداند، به تنگ آمدند، برای تجمع به دور یکدیگر پذیرفتند، بنابراین آنان بخشی از آزادی خود را فدا کردند تا از بقیه آن در نهایت آرامش بهره مند شوند.. و یک حاکمیت ملی را ایجاد کردند، هیات حاکمه ای که امین و مدیر قانونی

آن جامعه شد.^۱ پیروی از این نظم قانونی، جوامع انسانی را دچار قیودی ساخت که شکست قیود مذکور مستلزم واکنشی در قبال این کنش ضد نظم می توانست باشد، به این نحو که امکان داشت تا (اعمالی توسط افرادی انجام شود که نظم قراردادی را دستخوش التهاب کند چیزی که جامعه غالبا آن را نمی پذیرد، در این حال جامعه نسبت به این اعمال واکنش نشان می دهد که این عکس العمل ممکن است خفیف یا شدید

^۱ - بکاریا، سزار، «رساله جرایم و مجازاتها»، ترجمه محمدعلی اردبیلی،

باشد. در صورتی که جامعه با خدشه شدید به نظم قراردادن مواجه شود برای متوقف ساختن افراد خاطی اعمال انجام یافته را در قالب جرم عنوان می سازد و با مجازات و اقدامات تامینی می کوشد نظم اجتماعی را محفوظ و ارتباطات اجتماعی را مصون از خدشه نگاه دارد)^۱

بدین سیاق است که کیفر در مفهوم عام کلمه بعنوان واکنشی برای اعاده نظم از هم گسیخته جامعه در برابر آن اقلیتی که فصلبه قراردادهای مورد توافق اکثریت جامعه بی حرمتی نموده اند شکل می گیرد. کیفر از دیر باز تاکنون سیر

^۱ - نوربها، رضا، «زمینه حقوق جزای عمومی»، تهران: کتابخانه گنج

تحوّلی طولانی را طی نموده و آدمی از گذشته دور با این پرسش روبرو بوده است که (ما بعنوان یک جامعه چگونه باید به جرم پاسخ دهیم؟ وقتی جرمی مورد ارتکاب قرار می گیرد یا نوعی بی عدالتی به وقوع می پیوندد چه باید کرد؟ اجرای عدالت مستلزم چیست؟)^۱ پاسخ به پرسشهای فوق را بایست مرهون علمی چون کیفرشناسی تلقی کرد علمی که در صدد دستیابی به بهترین پاسخگویی اجتماعی در برابر

^۱ - زهر، هوارد، «کتاب کوچک عدالت ترمیمی»، ترجمه حسین غلامی،

رفتارهای ضد اجتماعی می باشد، اما قبل از رسیدن به این راه حل ابتدا لازم است تا شرکت متغیر کیفر را از دوران کیفرهای انتقامی و سزا دهنده تا روزگار کنونی که هزاره جدید نامیده میشود، بررسی نماییم.

کیفر که در لغت به مفهوم، (پاداش کار نیک و بد، جزا، مکافات)^۱ یا (سزای کار بد و مجازات)^۲ می باشد در اصطلاح (عقوبتی است به کسی که خلاف قانون یا اخلاق یا عرف و عادت رفتار

^۱ - معین، محمد، «فرهنگ فارسی»، تهران: انتشارات امیر کبیر، چاپ یازدهم، ۱۳۷۹، جلد سوم، ص ۳۱۵۴.

^۲ - صدری افشار، غلامحسین و حکمی نسیرین و نسترن، «فرهنگ زبان فارسی امروز»، تهران: موسسه نشر کلمه، چاپ اول، ۱۳۶۹.

کرده و مرتکب عمل بد شده داده می شود) ^۱ و همچنین آن (ضمانت اجرایی است همچون جزای نقدی، حبس یا اضرار حال و حق یا امتیاز که علیه شخص ناقض قوانین و مقررات وضع می گردد). ^۲

^۱ - جعفر لنگرودی، محمدجعفر، «ترمینولوژی حقوق»، تهران: کتابخانه گنج دانش، چاپ نهم، ۱۳۷۷، ص ۵۷۹.

^۲ - Garner – Bryan. A. Black's law dictionary. Thomson west. Eijght edition. Registered in u.s patend ad trademark office. ۱۹۹۹. p. ۱۲۶۹ :
Punishment : Asaction – such as a fine , confinement orloss of property , right a pririlege assessed against aperson who has violated the law.

بنابراین متعاقب لطمه به نظم اجتماعی، حاکمیت عمومی موظف می باشد که با توسل به شیوه های مناسب و موثر اقدام به واکنش نماید، واکنشی که بایست توأم با احترام به احکام و مراعات حقوق اجتماعی باشد، واکنش اجتماعی مذکور همیشه و همه جا در برابر جرم به یک درجه ابراز نشده است: این واکنش همچون نیرویی که جرم را واپس می راند نتیجه اساسی ترین همانندی های اجتماعی است و اثرش این است که پیوستگی اجتماعی ناشی از این همانندیها را حفظ می کند... اما هیجانی که این واکنش را برانگیخته است همیشه یک دست یکسان نیست، درواقع شدت و حدّت این هیجانها

کم و بیش با شدت و حدّت احساسات لطمه دیده و با اهمیت تعرض متناسب است.^۱

از این رهگذر است که با تنوع صور و واکنش اجتماعی روبرو خواهیم شد واکنشهایی که در گذر تاریخ انتقامی ترین و سرکوبنده ترین مجازاتها آغاز شده اند و به فرایندهای ترمیمی و اجتماعی امروزی رسیده اند. روند مذکور فی النفسه پدید آورنده دو جریان عمده در تاریخ

^۱ - اردبیلی، محمدعلی، «حقوق جزای عمومی»، تهران: نشر میزان، چاپ